

БАРБАШ В. А.¹, к.х.н., доц.; ОСТАПЕНКО А. А.¹, асп.; ТРАЧЕВСКИЙ В. В.², к.х.н., с.н.с

¹Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»,

²Технічний центр Національної академії наук України

ВПЛИВ СТРУКТУРИ АМФОТЕРНИХ ПОЛІМЕРНИХ СМОЛ НА ЯКІСТЬ ПАПЕРУ ДЛЯ ГОФРУВАННЯ

Досліджено за допомогою ЯМР ¹³C, ¹H та ІЧ-спектроскопії структуру амфотерних полімерних смол (АПС) та їхній вплив на якісні показники паперу для гофрування із макулатурної маси. Показано, що спектри ЯМР ¹H можна використовувати для якісної оцінки вмісту азетидинових груп. Встановлено, що спектри ЯМР ¹³C дозволяють порівняти інтегральні інтенсивності характеристичних ліній атомів вуглецю досліджених АПС і розрахувати вміст у них азетидинових груп. Встановлено, що Ультразвук 200 із вмістом азетидинових груп 76 % забезпечує досягнення найкращої серед вивчених АПС якості паперу для гофрування.

Ключові слова: амфотерна полімерна смола, вторинне волокно, азетидинова група, ІЧ-спектроскопія, папір для гофрування

© Барбаш В. А., Остапенко А. А., Трачевский В. В., 2015.

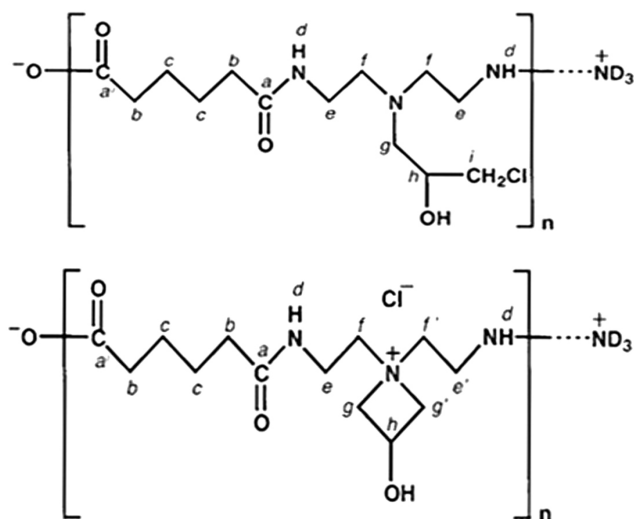
Постановка проблеми. Первинною сировиною для отримання простих і складних ефірів целюлози для виробництва паперу і картону є целюлоза, яку отримують в результаті хіміко-термічної обробки рослинної сировини. Процеси отримання целюлози є енергоємними і матеріалозатратними, а використання в технологічному процесі хімічних реагентів пов'язане зі зростанням навантаження на навколишнє середовище [1]. Альтернативою первинним целюлозним волокнам у забезпеченні розвитку виробництва картонно-паперової продукції і зменшення навантаження на екосистему, економії енергії та реагентів є вторинні макулатурні волокна, використання яких у світовій целюлозно-паперовій промисловості має стійку тенденцію до збільшення [2]. Волокна макулатури порівняно з первинними волокнистими напівфабрикатами характеризуються гіршими фізико-механічними показниками через незворотні структурні перетворення, що відбуваються з ними під час розмелювання маси й сушіння паперу.

Аналіз попередніх досліджень. Для підвищення показників якості макулатурної маси, і паперово-картонних матеріалів з неї у світовій практиці виробництва паперу і картону широко використовують хімічно-допоміжні речовини (ХДР), зокрема природні, а також модифіковані (катіонні та аніонні) крохмалі [3].

Під час використання крохмалів у виробництві паперу і картону виникають технологічні проблеми, пов'язані з їхньою нестабільністю, високою в'язкістю клейстерів і необхідністю розчинення при нагріванні. Крім того, природні крохмалі характеризуються низьким утриманням (не більше 50...60 %) на волокнах паперової маси і є живильним середовищем для швидкого й масштабного розвитку колоній мікроорганізмів. Щоб запобігти біобростанню устаткування і покращити застосування крохмалів, продовжується пошук нових ХДР на їхній основі, а для поліпшення споживчих властивостей природних крохмалів їх піддають фізичним, хімічним, біологічним або комбінованим впливам з метою модифікування [4].

Поряд із крохмалями у виробництві паперу застосовують і синтетичні речовини, зокрема полімерні смоли різної хімічної природи [5], на які поки припадає незначна частина від загального обсягу застосовуваних ХДР. Водночас, сучасні можливості органічного синтезу дозволяють розглядати полімерні смоли як альтернативу природним і модифікованим крохмалям.

До ХДР такого типу належать, зокрема, амфотерні полімерні смоли (АПС), зокрема поліамінполіамідепі-хлоргідриніві (ПАЕ), що мають високу адгезію до целюлозних волокон і підвищують міцність картонно-паперової продукції завдяки утворенню додаткових міжмолекулярних і міжфрагментних зв'язків [6]. ПАЕ смоли синтезують поетапною конденсацією адипінової кислоти й діетилентріаміну з утворенням поліамінаміду, до якого приєднується епіхлоргідрин з утворенням *N*-(3-хлор-2-гідроксипропіл) поліамінаміду. У свою чергу 3-хлор-2-гідроксипропільні аміногрупи здатні до циклізації на атомі азоту з утворенням 4-х членного азетидину (рис. 1). Азетидинові групи ПАЕ смол під час формування паперу здатні брати участь в формуванні етерних зв'язків [6] із целюлозними волокнами, що покращує фізико-механічні показники паперу, зокрема одержаного з макулатурних волокон.

Рис. 1 – Структурні формули *N*-(3-хлор-2-гідроксипропил) поліамідаміду і ПАЕ смоли [6]

вмісту твердих речовин і густини є кислими та відрізняються, передусім, складом і кількістю катіонних та аніонних груп (катіонів четвертинного амонію та аніонів органічної кислоти). Структурні формули *N*-(3-хлор-2-гідроксипропил) поліамідаміду і ПАЕ смол з позначенням атомів вуглецю і водню структурних фрагментів наведено на рис. 1.

Таблиця 1 – Характеристика досліджуваних АПС

Амфотерна полімерна смола	Вміст сухих речовин у розчині, %	pH (25 °C)	Густина, г/дм ³
Кумене 25X-Cel	20,0±1,5	2,0±0,5	1,070±0,015
Fennostrengt PA21	20,5±1,0	3,5±0,5	1,030±0,015
Ультрарез 200	20,0±1,0	4,0±1,5	1,060±0,015
Ека WS 325	20,0±1,0	2,5±1,5	1,060±0,010
Luresin KS	21,0±1,5	2,5±0,5	1,060±0,015

Особливості будови молекул амфотерних полімерних смол визначено аналізом параметрів спектрів ЯМР ¹H і ¹³C, одержаних на спектрометрі AVANCE-400 компанії Bruker (ФРН) на частотах 400,13 і 100,613 МГц, відповідно, з використанням як еталонного сигналу для реєстрації спектрів гексаметилдісилоксану з хімічним зсувом δ = 0,05 м. д. відносно тетраметилсилану. Інтервал між імпульсами становив 4 с за загальної кількості накопичень приблизно 4000. Фур'є-перетворення виконували з одночасним експоненціальним зважуванням спаду вільної індукції з константою часу, еквівалентною уширенню ліній 10 Гц.

Спектри ЯМР записано із застосуванням двох методик. За першою методикою, спектри ¹³C знімали без спінової розв'язки для ідентифікації функціональних груп, що містять атоми вуглецю і пов'язані з різною кількістю атомів водню, і виявлення тонких взаємодій атомів вуглецю з віддаленими атомами водню. За другою методикою, спектри ¹³C знімали з використанням спін-спінової розв'язки від протонів для визначення структурно та функціонально нееквівалентних атомів вуглецю.

Для виготовлення лабораторних відливків паперу для гофрування масою 140±8 г/м² використовували макулатуру марки МС-5Б-1 зі ступенем млива волокнистої маси 45±3 °ШР. Лабораторні відливки отримували на апараті ЛА-1 із введенням у волокнисту масу амфотерних полімерних смол у кількості 2...6 кг/т. Після кондиціонування лабораторних відливків визначали їхні фізико-механічні показники.

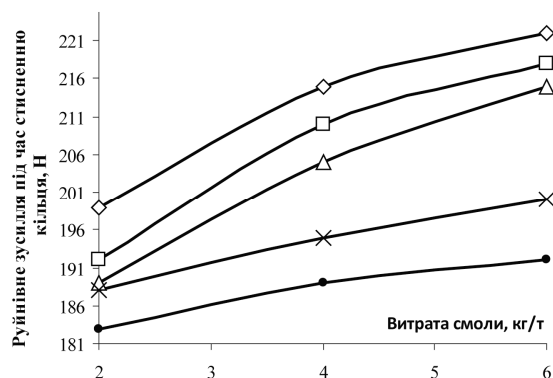
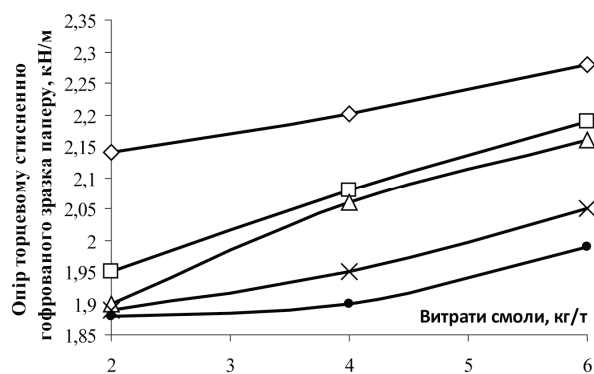
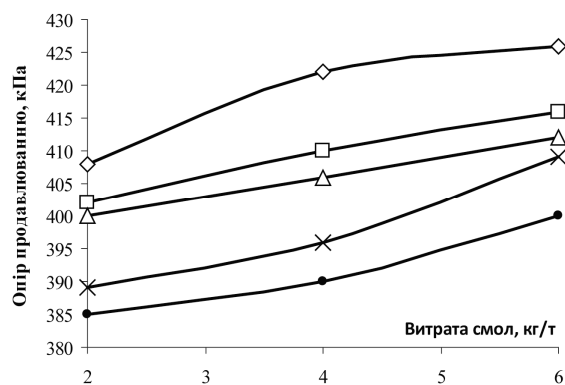
Методом ІЧ-спектроскопії (спектрофотометр Tensor-37 з Фур'є-перетворенням компанії Bruker, ФРН) вивчено структурні особливості зразків лабораторних відливків паперу для гофрування без АПС та з уведеною у волокнисту суспензію АПС. Підготовка проб для аналізу полягала у ретельному перемішуванні в агатовій ступці тонкоподрібнених зразків із спектрально чистим КВг у ваговому співвідношенні 1:100 із подальшим пресуванням таблеток суміші в прес-формі. Ступінь диспергування суміші досягала розміру частинок (2...7 мкм), що співрозмірно з довжиною хвилі ІЧ-випромінювання. Оброблення спектрів (нормування спектральних кривих, вимірювання інтенсивності і положення смуг поглинання для досліджуваних зразків) вели із застосуванням комп'ютерної програми SpecManager ACD Labs. Спектри записані в інтервалі частот коливань 400...4000 см⁻¹ із роздільною здатністю 2 см⁻¹.

Установлено, що зростання витрати АПС покращує фізико-механічні показники паперу для гофрування для всіх досліджених смол (рис. 2). За ступенем впливу АПС на показники паперу розташовуються в ряді Luresin KS – Ека WS 325 – Кумене 25X-Cel – Fennostrengt PA21 – Ультрарез 200.

Для кількісного аналізу та вивчення особливостей будови багатокомпонентних систем органічних сполук, в тому числі і амфотерних полімерних смол, широко використовують методи ЯМР ¹³C і ¹H та ІЧ спектроскопії [7]. Ці методи дозволяють ідентифікувати групи характеристичних сигналів спектра, що відповідають реакційноздатним групам досліджуваних речовин, і за інтегральними інтенсивностями сигналів цих груп визначити кількісні параметри процесів, що відбуваються в системі.

Метою статті є встановлення залежності між структурою амфотерних полімерних смол і фізико-механічними показниками паперу для гофрування, одержаного з макулатурної маси.

Виклад основного матеріалу. Досліджували зразки амфотерних полімерних смол марок: Кумене 25X-Cel, Fennostrengt PA21, Ультрарез 200, Ека WS 325, Luresin KS (табл. 1). Їхні розчини за приблизно однакового

◇ – Ультрапез 200; □ – Fennostrengt PA21;
 Δ – Кутене 25X-Cel; × – Eka WS 325; • – Luresin KS

Рис. 2 – Залежність фізико-механічних показників паперу для гофрування від витрати АПС

Визначення відношення інтегральних інтенсивностей сигналів, близьких за природою функціональних груп і вуглецевмісних фрагментів (що мають схожі релаксаційні характеристики), дозволяє отримати більш точну інформацію про досліджені АПС. Для виділення кількісної інформації спектр ЯМР ^{13}C АПС розбивали на інтервали інтегрування (табл. 2), що відповідають різним типам ядер атомів вуглецю у складі структурних фрагментів АПС (позначили атомів див. на рис. 1).

Положення в спектрах ЯМР ^{13}C сигналів атомів вуглецю, що належать гомо- й гетероатомним ланцюгам органічних речовин (АПС) характеризується різними значеннями хімічних зсувів та інтегральними інтенсивностями. Ця відмінність інтегральних інтенсивностей використовується для кількісної оцінки вкладів фрагментів різної природи до складу й структури молекул АПС. Реалізація такого підходу дозволила скласти уявлення про структурно-функціональні особливості смол вибраного ряду з аналізу відповідних параметрів спектрів ЯМР ^{13}C (табл. 2).

Одержані спектри обробляли за допомогою програми ACD/NMR Processor Academic Edition [8]. Обчислювали інтегральні інтенсивності сигналів атомів вуглецю азетидинового циклу та атомів ланцюгів поліамінополіаміду з використанням співвідношення інтервалів інтегрування для досліджених АПС. Для цього інтервал інтегрування атомів вуглецю g в азетидиновій групі приймали за 1, а відносні інтервали інтегрування карбонільних атомів a і карбоксильних атомів a' вуглецю визначали відповідно до інтервалу інтегрування вуглецю g в азетидиновій групі. Відповідні значення для атомів вуглецю карбонільних і карбоксильних груп та відносний вміст азетидинових груп, оцінені за спектрами ЯМР ^{13}C як співвідношення інтегральних інтенсивностей характеристичних ліній атомів вуглецю g і суми інтегральних інтенсивностей характерних ліній атомів вуглецю a' і a , наведено в табл. 3.

Спектри ЯМР ^1H досліджених АПС мають однакову форму і через незначні зміни значень хімічних зсувів δ відповідних функціональних груп, що пояснюється швидким протонним обміном між лабільними групами (ОН, NH) і розчинником (вода) (рис. 3). Сигнали з $\delta = 8,1 \dots 8,3$ м.д. належать протонам аміногрупи ^1H d , сигнал в області $4,75 \dots 4,90$ м.д. – метиленовим протонам h , $4,24 \dots 4,28$ м.д. – протонам метиленових груп g, g' . Сигнали з $\delta = 3,53 \dots 3,55$ м.д. належать протонам метиленових груп (e), $3,71 \dots 3,79$ м.д. – метиленових груп f , $2,0 \dots 2,26$ м.д. – метиленових груп $b, 1,5 \dots 1,54$ м.д. – метиленових груп c . Оскільки сигнал метиленового протона h майже перекривається сигналом метиленових протонів g і g' азетидинової групи, спектри ЯМР ^1H можна використовувати для якісної оцінки вмісту азетидинових груп.

Використання методики спіно-спінової розв'язки від протонів дозволило виявити за спектрами ЯМР ^{13}C відмінність досліджених АПС (рис. 4).

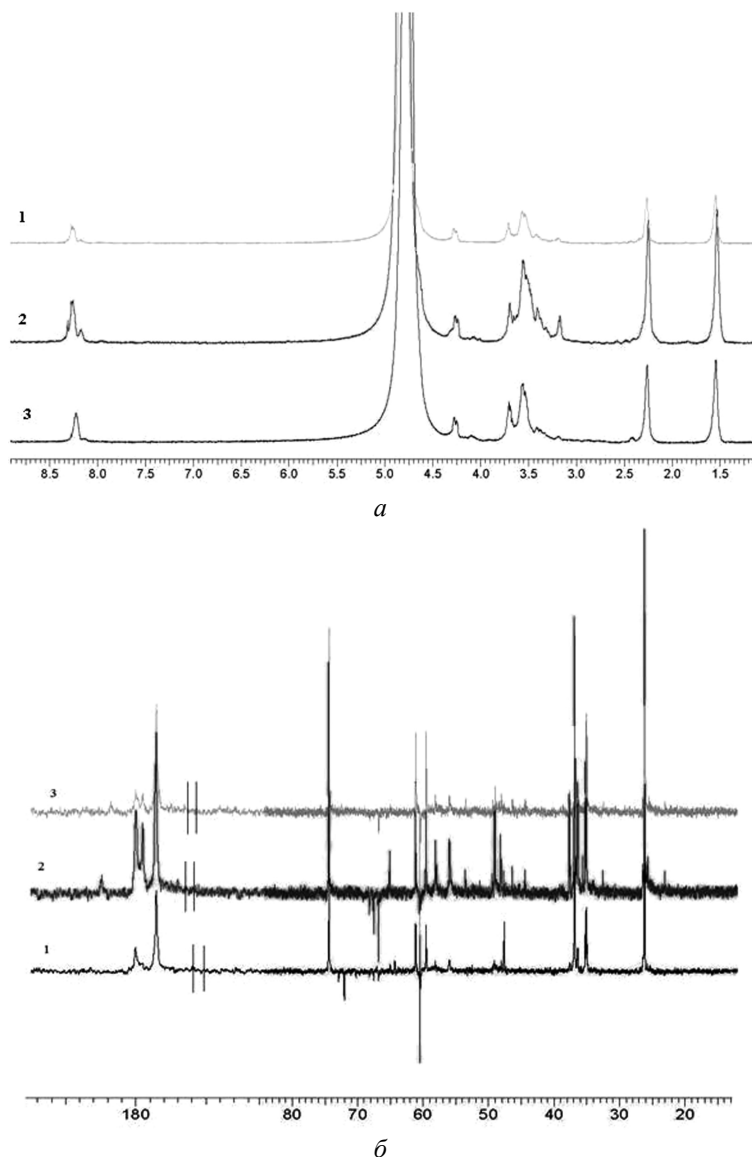

Рис. 3 – Спектри ЯМР ^1H (а) і ^{13}C (б) АПС: 1 – Ультрарез 200; 2 – Кумене 25Х-Сел; 3 – Fennostrengt PA21

(з 3400 до 3369 см^{-1}) порівняно зі зразком паперу з додаванням Ультрарез 200, що зумовлено перерозподілом і зменшенням кількості вільних гідроксильних груп целюлози внаслідок їхнього залучення до утворення водневих зв'язків з азетидиновими групами амфотерних полімерних смол.

Таблиця 2 – Хімічні зсуви ЯМР ^{13}C , м.д., сигналів атомів вуглецю в *N*-(3-хлор-2-гідроксипропіл) поліамінаміді (I) та Ультрарезі 200 (II)

АПС	a'	a	b	c	e	e'	f	f'	g	h	i
I	180,59	–	–	–	37,64	–	57,07	–	59,26	–	48,88
II	–	179,6	38,09	27,40	36,25	36,41	60,75	62,35	75,60	61,7	–

Інтенсивність смуги поглинання для 1637 см^{-1} (зразки без АПС) значно посилюється в разі залучення Ультрарез 200 і зміщується до 1645 см^{-1} , що вказує на зростання енергії деформаційних коливань гідроксильних груп.

Установлено, що найбільший відносний вміст азетидинових груп мають АПС Fennostrengt PA21 і Ультрарез 200, які, як видно із рис. 2, забезпечують максимальні значення фізико-механічних показників паперу для гофрування.

На рис. 5 показано залежність показників якості паперу для гофрування від відносного вмісту азетидинових груп у складі АПС за їхньої витрати 4 кг/т . Установлено, що зі збільшенням відносного вмісту азетидинових груп у складі макромолекул АПС спостерігається покращання фізико-механічних показників паперу для гофрування. Деяке зменшення міцності під час використання АПС Fennostrengt PA21, в якій вміст азетидинових груп становить 82% , свідчить про виникнення додаткових стеричних ускладнень, що призводять до послаблення водневих і меншої кількості естерних зв'язків між молекулярними ланцюгами АПС і фрагментами целюлозних волокон.

Аналіз одержаних ІЧ-спектрів поглинання зразків лабораторних відливок паперу для гофрування без АПС і з витратою АПС (Ультрарез 200) 4 кг/т (рис. 6) свідчить про наявність широкої смуги поглинання в інтервалі $3040\text{--}3700\text{ см}^{-1}$, що підтверджує значний внесок у формування структурної матриці відливки міжмолекулярних водневих зв'язків. Слід відзначити зсув максимуму смуги поглинання валентних коливань $\nu_{(\text{O-H})}$ для зразка паперу без АПС у бік менших частот

Таблиця 3 – Характеристики інтегральних інтенсивностей для атомів вуглецю АПС				
Амфотерна полімерна смола	Відносні інтервали інтегрування			Відносний вміст азетидинових груп $g/(a'+a)$, %
	a'	a	g	
Кумене 25X-Cel	0,93	0,96	1	53
Fennostrengt PA21	0,35	0,87	1	82
Ультрарез 200	0,43	0,88	1	76
Ека WS 325	0,95	1,55	1	40
Luresin KS	4,59	10,14	1	7

За зміною інтенсивності смуг в ІЧ-спектрах зразків ($1540...1560\text{ см}^{-1}$) і появою характеристичної смуги $\nu_{(C=O)}$ для 1790 см^{-1} можна констатувати утворення естерних та етерних зв'язків між функціональними групами Ультрарез 200 і фрагментами целюлозних волокон.

До того ж поява смуги поглинання для 1260 см^{-1} у зразка паперу з додаванням Ультрарез 200 порівняно зі смугою для 1056 см^{-1} у спектрі Ультрарез 200 свідчить про розкриття азетидинового циклу.

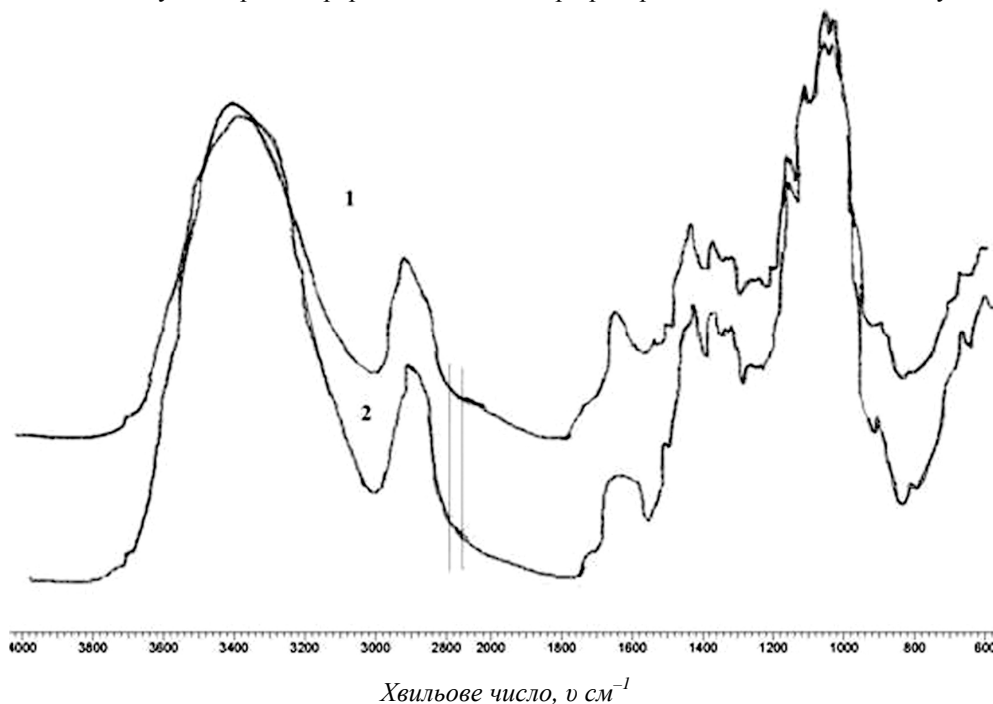

Рис. 6 – Спектри ІЧ-спектри зразків паперу для гофрування з (1) і без (2) додавання Ультрарез 200

Висновки:

1. ЯМР ^1H спектроскопія дає якісну оцінку структурних особливостей амфотерних полімерних смол.
2. Смола Ультрарез 200 з відносним вмістом азетидинових груп до 76 % є найкращою з вивчених амфотерних полімерних смол для досягнення найвищої якості паперу для гофрування.
3. Уведення смоли Ультрарез 200 у волокнисту суспензію у кількості 4 кг/т зменшує витрату зміцнюючих речовин та покращує фізико-механічні показники паперу для гофрування.
4. Метод ІЧ-спектроскопії підтверджує підвищення якості паперу для гофрування завдяки утворенню додаткових естерних зв'язків між гідроксильними групами целюлози і функціональними групами амфотерних полімерних смол.

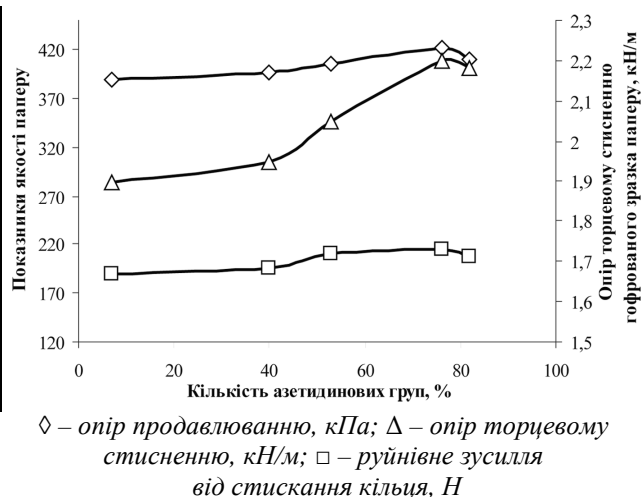

Рис. 5 – Вплив відносного вмісту азетидинових груп в АПС на якість паперу для гофрування

Список використаної літератури

1. Пузырев С. С. Технология целлюлозно-бумажного производства : В 3 т. : Т. I. Сырье и производство полуфабрикатов. Ч. 3. Производство полуфабрикатов / С. С. Пузырев, Э. В. Виролайнен, Ю. А. Поляков, А. М. Кряжев. – СПб. : Политехника, 2004. – 316 с.
2. Дулькин Д. А. Современное состояние и перспективы использования вторичного волокна из макулатуры в мировой и отечественной индустрии бумаги / Д. А. Дулькин, В. А. Спиридонов, В. И. Комаров // Архангельск : Изд-во Архангельского гос. техн. ун-та. – 2007. – 118 с.
3. Lee H. L. Surface sizing with cationic starch: its effect on paper quality and papermaking process / H. L. Lee, J. Y. Shin, C.-H. Hoh, H. Ryo, D.-J. Lee, C. Sohn // Tappi Journal. – 2002. – 40. – P. 35–40.
4. Барбаш В. А. Влияние модифицированных крахмалов на качество бумаги и картона / В. А. Барбаш, В. Н. Мороз, Т. В. Степанова // Упаковка. – 2006. – № 23. – С. 36–39.
5. Кожевников С. Ю. Упрочнение бумаги синтетической катионно-анионной полиакриламидной смолой / С. Ю. Кожевников, С. Л. Андреева // Химия растительного сырья. – 2011. – № 2. – С. 171–182.
6. Obokata T. Effects of polyamideamine-epichlorohydrin (PAE) resin deterioration on PAE retention and wet strength performance in handsheet making / T. Obokata, A. Isogai // Appita Journal. – 2004. – 57. – P. 411–415.
7. Казицына Л. А. Применение УФ-, ИК- и ЯМР- спектроскопии в органической химии / Л. А. Казицына. – М. : Высшая школа. – 1971. – 264 с.
Advanced Chemistry Development, Inc. [Электронный ресурс] – Режим доступа : www.acdlabs.com/resources/freeware/nmr_proc.